

Szare Szeregi – nasz patron

Zespół Szkół nr 1 w Łaskarzewie otrzymał imię Szarych Szeregów

20 listopada 1999 r.

Szare Szeregi to kryptonim konspiracyjny Organizacji Harcerzy ZHP i całego Związku Harcerstwa Polskiego w okresie okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej. Szare Szeregi zostały powołane 27 września 1939 r. w Warszawie przez grono członków Naczelnej Rady Harcerskiej.

Szare Szeregi współpracowały z Delegaturą Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj oraz Komendą Główną Armii Krajowej. Całością konspiracyjnego ZHP kierowało Naczelnictwo, początkowo pięcioosobowe, a od zimy 1943/44 sześćosobowe.

Podstawowe zasady

Członków organizacji obowiązywało przedwojenne Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie. Przyrzeczenie uzupełniono dodatkową rotą konspiracyjną:

Ślubuję na Twoje ręce pełnić służbę w Szarych Szeregach, tajemnic organizacyjnych dochować, do rozkazów służbowych się stosować, nie cofnąć się przed ofiarą życia.

Podstawową zasadą programu było *wychowanie przez walkę*. Program został sprecyzowany w koncepcji *Dziś – jutro – pojutrze*.

"Dziś" oznaczało okres konspiracji i przygotowanie do powstania.

"Jutro" oznaczało otwartą walkę zbrojną z okupantem, powstanie.

"Pojutrze" oznaczało pracę w wolnej Polsce.

Organizacja harcerzy opierała się na strukturze przedwojennego ZHP, posługiwano się kryptonimami:

- chorągwie – *ule*
- hufce – *roje*
- drużyny – *rodziny*
- zastępy – *pszczoly*

Na czele organizacji harcerzy stał Naczelnik z Główną Kwaterą – *Pasieką*. Główna Kwatera kierowała w okresie najpełniejszego rozwoju pracą 20 chorągwi harcerskich.

Naczelnicy Szarych Szeregów:

- Florian Marciniak (27 września 1939 – 6 maja 1943)
- Stanisław Broniewski (12 maja 1943 – 3 października 1944)
- Leon Marszałek (3 października 1944 – 18 stycznia 1945)

Podział młodzieży

Stan liczebny organizacji harcerzy, zmieniający się w poszczególnych okresach, na dzień 1 maja 1944 r. wynosił 8359 członków. Organizacja Harcerzy obejmowała (ze względów konspiracyjnych) początkowo jedynie młodzież powyżej 17 lat. Z czasem, z powodu naporu młodych i konieczności zajęcia się nimi, rozpiętość wieku zwiększono. Z punktu widzenia programowego i metodycznego podzielono wówczas młodzież na 3 grupy:

- **Zawisza – wiek 12-15 lat**

Drużyny "Zawiszy" nie brały w zasadzie udziału w walce bieżącej. Natomiast przygotowywały się do pełnienia służby pomocniczej, a nauką na tajnych kompletach – do odbudowy Polski po wojnie. Spośród służb pomocniczych, pełnionych w okresie "przełomu", najbardziej znana jest zorganizowana w czasie powstania warszawskiego Harcerska Poczta Polowa.

- **Bojowe Szkoły (BS) – wiek 16-18 lat**

Drużyny BS pełniły służbę w Małym Sabotażu, będącym akcją propagandową skierowaną do ludności polskiej. Akcja obejmowała pisanie na murach, rozlepianie afiszy i nalepek, rozdawanie ulotek, kolportaż fikcyjnych dodatków nadzwyczajnych do gazet, podłączenie się do niemieckich megafonów, zrywanie niemieckich flag, usuwanie z wystaw i gablot niemieckich fotografii, gazowanie kin. Do najgłośniejszych akcji należy zdjęcie niemieckiej tablicy z pomnika Mikołaja Kopernika w Warszawie. Wykonywana przez drużyny BS akcja "N" była destrukcyjną akcją propagandową, skierowaną do Niemców, polegającą głównie na podrzucaniu dywersyjnych ulotek i gazetek. Drużyny BS uczestniczyły w akcji "WISS" ("Wywiad – Informacja Szarych Szeregów"), polegającej na obserwacji niemieckich wojsk i ich ruchów. W ramach przygotowań do "przełomu", drużyny BS przechodziły przeszkolenie wojskowe, otrzymywały przydziały do jednostek AK (np. jako poczty dowódców, oddziały

łączności i oddziały rozpoznawcze). Do okresu odbudowy przygotowywali się chłopcy z BS, podobnie jak z "Zawiszy", ucząc się. W powstaniu warszawskim walczyli w Śródmieściu jako kompania, a w innych dzielnicach jako plutony piechoty.

- **Grupy Szturmowe (GS) - powyżej 18 lat**

Drużyny GS podporządkowane "Kedywowi" (Kierownictwu Dywersji) AK, pełniły służbę w "wielkiej dywersji". W Warszawie w sierpniu 1943 utworzono z nich batalion "Zośka", którego 3 kompanię wydzielono do zadań specjalnych ("Agat", później "Pegaz"). Wiosną 1944 r. powstał z niej batalion "Parasol". Oddziały GS wykonały wiele akcji bojowych, w tym wysadzanie mostów kolejowych, pociągów, odbijanie więźniów (akcja pod Arsenalem, akcja w Celestynowie), likwidacja funkcjonariuszy aparatu terroru (Kutschera, Koppe, Burcki, oraz odpowiedzialnych za katowanie Rudego Schultza i Langego). Inne oddziały GS (np. Chorągwi Radomskiej i Krakowskiej) walczyły w oddziałach partyzanckich oraz prowadziły sabotaż kolejowy. Do "przełomu" oddziały GS przygotowywały się przez szkolenie w szkołach podchorążych (m.in. prowadzona przez Szare Szeregi Szkoła Podchorążych Piechoty Rezerwy "Agricola") i szkolenie na kursach niższych dowódców (motorowe i saperskie). Do okresu odbudowy powojennej drużyny GS przygotowywały się, kończąc naukę szkolną, podejmując tajne studia wyższe oraz samokształcenie. W okresie "przełomu" wiele oddziałów GS brało udział w walkach oddziałów AK, w tym w marszu na pomoc Warszawie. W powstaniu warszawskim bataliony "Zośka" i "Parasol" walczyły na Woli, Starówce i Czerniakowie, ponosząc straty sięgające 80%. Kompania "Rudy" batalionu "Zośka" została nazwana przez Komendanta Głównego AK najlepszą kompanią Armii Krajowej. Batalion "Wigry" walczył na Woli i Starówce.

Działalność

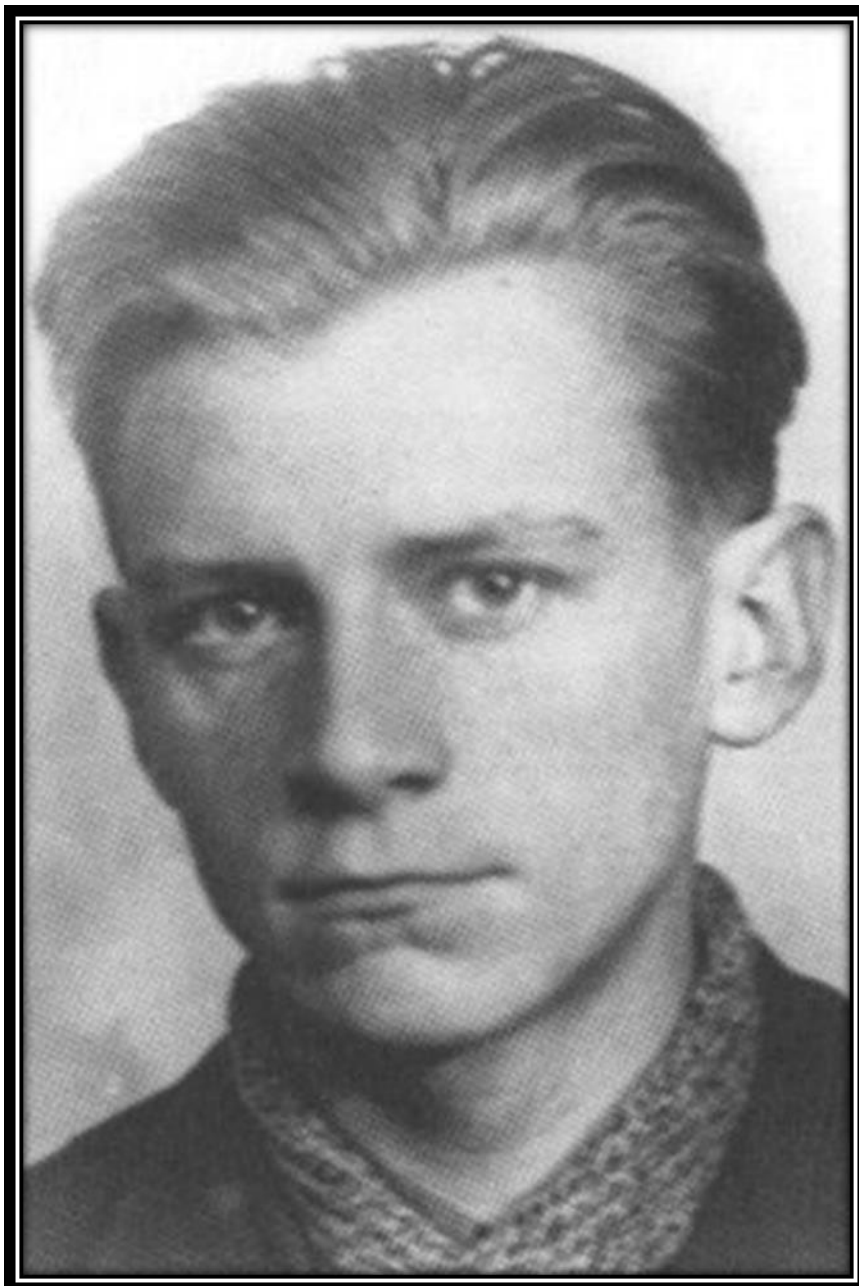
Organizacja harcerzy prowadziła ponadto akcję "M", usiłując oddziaływać na całą młodzież niezorganizowaną. Wydawała wiele pism, w tym pisma Głównej Kwatery: "Źródło", później "Dęby", "Drogowskaz", "Pismo Młodych", "Brzask" oraz liczne broszury i książki, m.in. "O powołaniu naszego pokolenia", "Wielka gra", "Przodownik" i "Kamienie na szaniec". Wyszkoliła około 300 instruktorów.

21 lutego 1944 r. zginął w obozie Gross-Rosen twórca i pierwszy Naczelnik Szarych Szeregów Florian Marciniak (aresztowany 6 maja 1943 r.). W powstaniu warszawskim poległ zastępca Naczelnika E. Stasiecki.

Szare Szeregi zostały rozwiązane 17 stycznia 1945 r.

Nasi bohaterowie

Jan Bytnar - Rudy

Jan Bytnar (ps. *Rudy, Czarny, Janek, Krokodyl, Jan Rudy*, urodził się 6 maja 1921 w Kolbuszowej, zmarł 30 marca 1943 w Warszawie) – harcmistrz, podporucznik AK bojownik Szarych Szeregów, bohater książki Aleksandra Kamińskiego "Kamienie na szaniec".

Syn Zdzisławy Bytnarowej i Stanisława Bytnara (byłego żołnierza Legionów Polskich). W 1925 r. rodzina Bytnarów przeniosła się do Warszawy. Po ukończeniu szkoły powszechnej Jan Bytnar dostał się do Państwowego Gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie. Mając 12 lat wstąpił do 23 Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. Bolesława Chrobrego "Pomarańczarnia" ZHP, od 1936 roku pełniąc w niej funkcję przybocznego. W 1938 roku uzyskał najwyższy stopień młodzieżowy w harcerstwie - harcerza Rzeczypospolitej. Jego najbliższymi przyjaciółmi byli: Zośka – Tadeusz Zawadzki i Alek – Maciej Aleksy Dawidowski.

Od początku II wojny światowej aktywnie uczestniczył w konspiracyjnych działaniach Szarych Szeregów. Członkowie 23 Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. Bolesława Chrobrego (tzw. *Pomarańczarni*), w której wówczas znajdował się także Bytnar, na jesieni 1939 r. wstąpili do organizacji PLAN. W konspiracji najpierw zajmował się małym sabotażem, a później dywersją i akcjami zbrojnymi. Ukończył Szkołę Podchorążych Piechoty Rezerwy "Agricola", natomiast stopień podharcmistra otrzymał na tajnym kursie instruktorskim.

Od połowy 1940 r. działał jako łącznik PLAN-u z osadzonymi w niemieckich więzieniach śledczych w Alei Szucha oraz przy ul. Daniłowiczowskiej w Warszawie. Od wiosny 1941 Bytnar dowodził hufcem harcerskim "Ochota" w Chorągwi Warszawskiej Szarych Szeregów, który działał w Organizacji Małego Sabotażu "Wawer". Dokonał wówczas kilku akcji sabotażowych, w prasie konspiracyjnej określanych jako brawurowe, m.in.: zerwał wielką hitlerowską flagę z gmachu warszawskiej Zachęty (przemianowanej przez Niemców na *Dom Niemieckiej Kultury*) oraz namalował Symbol Polski Walczącej (tzw. *kotwicę*) na Pomniku Lotnika w Warszawie – za czyny te groziła wówczas kara śmierci.

W listopadzie 1942, po utworzeniu Grup Szturmowych w strukturach Kedywu Komendy Głównej AK, objął hufiec (pluton) SAD. Następnie uczestniczył w akcjach

bojowych m.in. Wieniec II (31 grudnia 1942 r. - 1 stycznia 1943 r.), kiedy wysadzono w powietrze pociągi wojskowe z transportami broni dla armii niemieckiej. 2 lutego 1943 r. w starciu z policją niemiecką został ranny. 17 marca 1943 uciekł z rodzinnego mieszkania po linie z II piętra, przed mającym nastąpić aresztowaniem.

Został ponownie aresztowany razem z ojcem 23 marca 1943 przez Gestapo w ich mieszkaniu przy al. Niepodległości 159 - w piwnicy budynku Niemcy znaleźli wiele obciążających go materiałów polskiego podziemia, wbrew zasadom konspiracji nie zniszczonych bądź usuniętych na czas (co powinno nastąpić po aresztowaniu kilka dni wcześniej w dzielnicy Praga, równorzędnego Bytnarowi dowódcy Grup Szturmowych). Został odbity przez Grupy Szturmowe trzy dni później, 26 marca 1943, podczas akcji pod Arsenalem. Zmarł 30 marca w wyniku obrażeń odniesionych na przesłuchaniach prowadzonych przez Gestapo. Mimo brutalnych tortur, w śledztwie nie wydał nikogo. Pośmiertnie mianowany harcmistrzem, a następnie podporucznikiem, odznaczony Krzyżem Walecznych.

W kwietniu 1943 r. wywiad Armii Krajowej zidentyfikował głównych sprawców śmierci Jana Bytnara - byli to SS-Oberscharführer Hubert Schulz i SS-Rottenführer Ewald Lange, wspólnie torturujący go w czasie przesłuchania. 6 maja 1943 ppor. Tadeusz Zawadzki ps. "Zośka" zlikwidował Huberta Schulza z wyroku sądu podziemnego, w dwa tygodnie później ppor. Andrzej Góral ps. "Tomasz" wykonał wyrok śmierci na Ewaldzie Lange.

Jego pseudonimem - "**Rudy**" nazwano 2 kompanię harcerskiego batalionu AK Zośka.

Tadeusz Zawadzki - Zośka

Urodził się 24 stycznia 1921 r. w Warszawie jako syn Józefa Zawadzkiego (inżyniera chemika, późniejszego profesora, dziekana Wydziału Chemicznego i rektora Politechniki Warszawskiej, a następnie prorektora tajnej Politechniki Warszawskiej, który pod pseud. "Juliusz" działał w Referacie III c, następnie w ZO) i Leony (nauczycielki, działaczki oświatowej), z domu Siemieńskiej. Uczył się początkowo w Szkole Ziemi Mazowieckiej. We wrześniu 1933 r. rozpoczął naukę w Państwowym Gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie. W jego klasie uczyli się późniejsi żołnierze warszawskich Grup Szturmowych: Jan Bytnar ps. "Rudy", Maciej Aleksy Dawidowski ps. "Alek" i Krzysztof Kamil Baczyński.

W harcerstwie od jesieni 1933 r. w 23 Warszawskiej Drużynie Harcerzy im. Bolesława Chrobrego (tzw. "Pomarańczarnia"). Maturę zdał pod koniec maja 1939 r., a po wybuchu wojny wyruszył z Warszawy na wschód 6 września w składzie harcerskiego

batalionu marszowego Chorągwi Warszawskiej. W marcu 1941 wszedł wraz z kierowaną przez siebie drużyną do Szarych Szeregów" i objął tu komendę nad Hufcem "Mokotów Górny" w Okręgu Południe Chorągwi Warszawskiej. Hufiec ten natychmiast włączył się do Organizacji Małego Sabotażu "Wawer", w której "Zośka" był komendantem Obwodu Mokotów Górny w Okręgu Południe. W tym czasie Tadeusz był jednym z najwybitniejszych wykonawców głośnych akcji Małego Sabotażu. Za największą liczbę "kotwic" wymalowanych na terenie swojej dzielnicy, otrzymał od Komendanta Głównego "Wawra" - Aleksandra Kamińskiego, honorowy pseudonim "Kotwicki". Wraz ze swoim hufcem uczestniczył także w akcji "N" (prowadzonej przez BiP KG AK dywersyjnej propagandzie w języku niemieckim).

Po ukończeniu kursu podharc mistrzowskiego ("Szkoła za Lasem") w maju - czerwcu 1942 r. otrzymał z dniem 15 sierpnia 1942 stopień podharc mistrza i pseudonim instruktorski "Kajman". 13 września 1942 urządził dla swojego hufca całodzienne ćwiczenia polowe w Lasach Chojnowskich pod Warszawą.

W wyniku reorganizacji Chorągwi Warszawskiej Szarych Szeregów w listopadzie 1942 r. pod pseudonimem "Tadeusz" został hufcowym Roju "Centrum", dowódcą Grup Szturmowych Chorągwi Warszawskiej (składających się z 4 hufców) i jednocześnie zastępcą por. "Jerzego" - wojskowego dowódcy GS-ów, czyli Oddziału Specjalnego "Jerzy", jednego z Oddziałów Dyspozycyjnych utworzonego w tym samym czasie Kedywu KG AK. Po ukończeniu Zastępczego Kursu Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty mianowany w styczniu 1943 r. kapralem podchorążym. Prawdopodobnie w tym czasie, z uwagi na znaczne obciążenie obowiązkami organizacyjnymi, musiał przerwać naukę (od 1940 uczył się w Państwowej Szkole Budowy Maszyn - działającej jawnie w miejsce Państwowej Wyższej Szkoły Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga i S. Rotwanda, a od 1942 studiował na Wydziale Chemii Państwowej Wyższej Szkoły Technicznej - czyli tajnej Politechniki Warszawskiej). Zginął 20 sierpnia 1943 w czasie rozbicia strażnicy granicznej w miejscowości Sieczychy.

Imię jego nosił batalion Armii Krajowej Szarych Szeregów - Batalion Zośka.

Maciej Aleksy Dawidowski - Alek

Urodził się 3 listopada 1920 w Drohobyczu jako syn Aleksego, inżyniera technologa, i Janiny z Sagatowskich, inżyniera chemika. Wiosną 1939 r. ukończył warszawskie Gimnazjum im. Stefana Batorego. W czasie nauki był członkiem 23 Warszawskiej Drużyny Harcerzy im. Bolesława Chrobrego ("Pomarańczarnia"), uzyskując stopień harcerski Harcerza Orlego.

W czasie kampanii wrześniowej 8 września 1939 r. po apelu płk. Umiastowskiego wymaszerował z Warszawy wraz z grupą starszych harcerzy 23 WDH w składzie Batalionu Harcerskiego, dowodzonego przez komendanta Szczepu "Pomarańczarnia" harcmistrza Lechosława Domańskiego "Zeusa", by na początku października powrócić wraz z nimi do Warszawy.

W okresie październik – grudzień 1939 r. był członkiem tajnej organizacji PLAN i uczestnikiem jej akcji małosabotażowych, a po wycofaniu się z PLAN-u wraz z kolegami z 23 WDH, od początków 1940 do czerwca tego roku był łącznikiem w komórce więziennej ZWZ, utrzymującej łączność między konspiracją wojskową a więzieniami warszawskimi: Pawiak i Daniłowiczowska (Centralny Areszt Śledczy).

Wiosną 1941, wraz z grupą przyjaciół z 23 WDH, wstąpił do Szarych Szeregów chorągwi Warszawskiej. Objął dowodzenie drużyną w hufcu "Mokotów Górny" (Rój MG), kierowanym od lata 1942 przez Tadeusza "Zośkę" Zawadzkiego. Razem ze swoją drużyną uczestniczył w działaniach Organizacji Małego Sabotażu "Wawer", do których skierowany został hufiec "MG" wraz z całym Okręgiem "Południe" Chorągwi Warszawskiej. Prace te wykonywał z dużym powodzeniem, m.in. za zdjęcie niemieckiej tablicy z pomnika Mikołaja Kopernika (11 lutego 1942 r.) otrzymał honorowy pseudonim wawerski "Kopernicki".

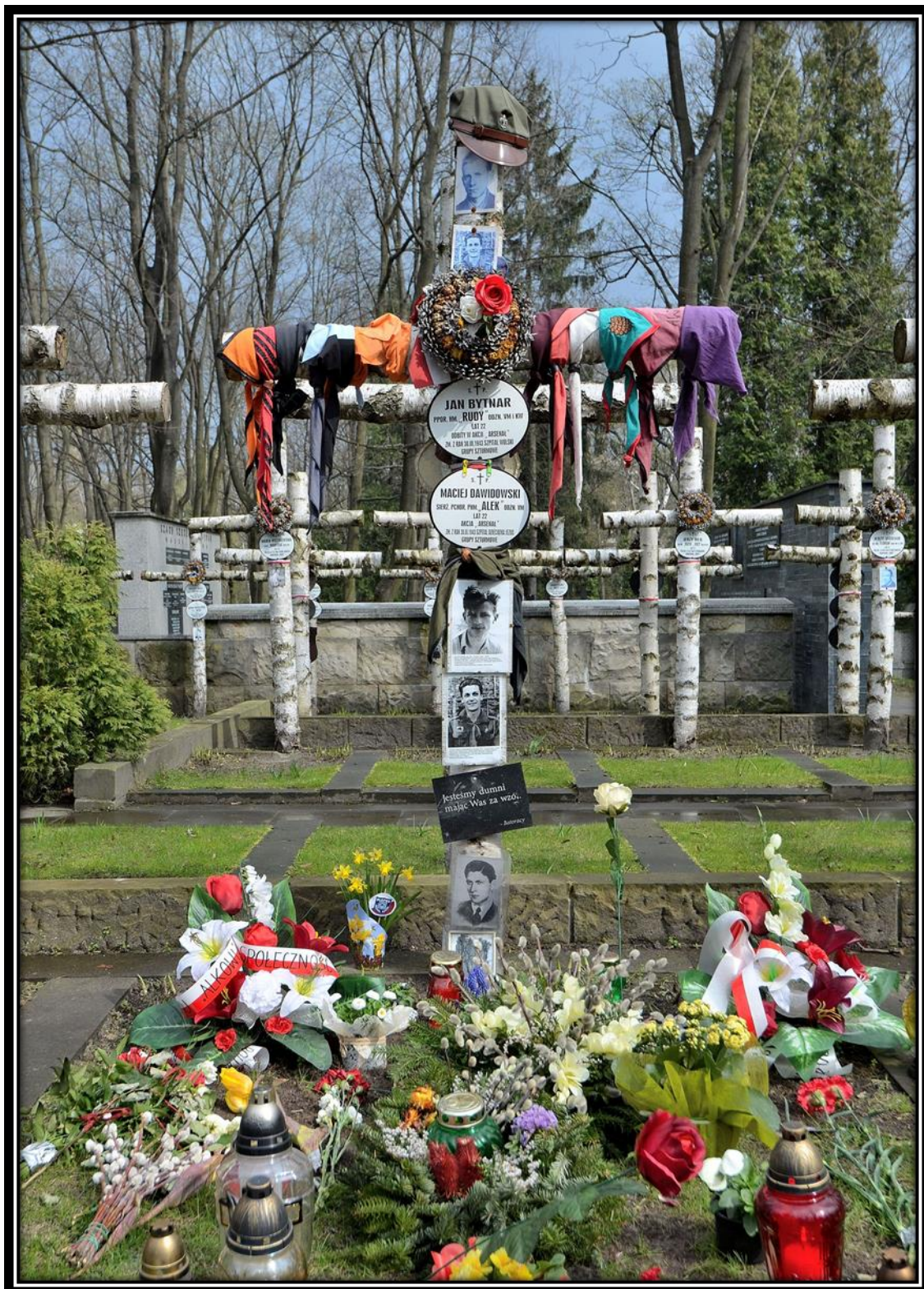
W okresie kwiecień – wrzesień 1942 r. w związku z zagrożeniem dekonspiracją, ukrywał się w majątku Olesinek koło Góry Kalwarii, należącym do Aleksandry Niewiadomskiej. We wrześniu 1940 r. rozpoczął naukę w jawnej Państwowej Szkole Budowy Maszyn, dawnej Państwowej Wyższej Szkole Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga i S. Rotwanda w Warszawie, przerwał ją jednak wiosną 1942 i wyjechał z Warszawy. Po utworzeniu Grup Szturmowych, objął dowodzenie 1 drużyny (SAD-100) hufca (plutonu) GS "Południe" (SAD), na którego czele stał Jan Bytnar "Rudy". W 1942 po odbyciu kursu podharc mistrzowskiego ("Szkoła za lasem") został mianowany podharc mistrzem (ps. instruktorski "Koziorożec"). W styczniu 1943 r. został elewem Zastępczego Kursu Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty zorganizowanego przez Kedyw KG AK. Brał udział w kilku akcjach rozbrojeniowych oraz w ewakuacji mieszkania przy ul. Brackiej 23 (akcja "Bracka" 2 lutego 1943). Po aresztowaniu Rudego (23 marca 1943 r.) pełnił przez kilka dni funkcję komendanta Hufca SAD. Po zajęciu Warszawy w październiku 1939 r. niemieckie władze okupacyjne nakazały zastąpienie umieszczonej na cokole pomnika tablicy: "Mikołajowi Kopernikowi – Rodacy". Na niej pojawiła się (przykręcona czterema śrubami) nowa tablica: "Dem Grossen Deutschen Astronomen" (*Wielki astronom niemiecki*), mająca świadczyć o niemieckim pochodzeniu Kopernika. "Alek", przygotowując się do akcji

zdjęcia niemieckiej tablicy, postanowił sprawdzić, jak mocno zaciśnięte są mutry mocujące. Przed wygaśnięciem godziny policyjnej wskoczył na cokół pomnika i ku swemu zaskoczeniu stwierdził, że nakrętki można odkręcić ręką! Postanowił działać natychmiast; bez ubezpieczenia i z dużym narażeniem (kilkadziesiąt metrów od pomnika, przy Krakowskim Przedmieściu 1, znajdował się główny gmach Komendy Policji z wystawionym zewnętrznym posterunkiem). "Alek", kochający ryzyko, ostrożnie odkręcił wszystkie mutry i zdjął ciężką tablicę, którą następnie przeciągnął chodnikiem pod arkadami Pałacu Staszica i ukrył w śniegu zalegającym pobliską uliczkę.

W odwecie za zdjęcie tablicy, Niemcy nakazali demontaż pomnika płk Jana Kilińskiego, stojącego wówczas przy ul. Krasińskich. Po kilku godzinach pomnik zniknął z placu. "Alek" postanowił wysledzić miejsce jego ukrycia. Wkrótce okazało się, że Niemcy przewieźli pomnik Kilińskiego na teren Muzeum Narodowego. Następnego ranka warszawiacy, na murach Muzeum mogli odczytać napis wykonany w nocy przez "Alka": "Jam tu. Ludu Warszawy. Kiliński Jan".

Podczas akcji pod Arsenalem (26 marca 1943 r.), zorganizowanej w celu odbicia Janka Bytnara "Rudego", dowodził sekcją "Granaty" w grupie "Atak". Stanowiąc jednocześnie ubezpieczenia akcji z kierunku północnego, postrzelił idącego w towarzystwie kobiety ul. Nalewki oficera SS. W czasie odskoku ciężko ranny w brzuch w starciu z funkcjonariuszami centrali Arbeitsamtu mieszczącej się w pałacu "Pod Czterema Wiatrami" przy Długiej 38/40 (dawna siedziba Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej). Ewakuowany zarekwirowanym samochodem. W pogoń za podejrzanym samochodem ruszyła niemiecka wojskowa ciężarówka, która zablokowała Długą na wysokości placu Krasińskich. "Alek" przez uchylone drzwiczki rzucił w kierunku Niemców granat. Dalsza jazda odbyła się bez problemów. Odwieziony na własną prośbę do mieszkania państwa Zawadowskich na Żoliborzu i tam opatrzony. Rany postrzałowe brzucha okazały się jednak bardzo ciężkie i wymagały natychmiastowej operacji. Został przewieziony do szpitala Dzieciątka Jezus przy ul. Nowogrodzkiej i tam operowany, jednak po czterech dniach, 30 marca 1943 r. zmarł. Tego samego dnia zmarł odbity pod Arsenalem Jan Bytnar "Rudy".

Pamiętamy...

Grób Alka i Rudego na Powązkach

Grób Zośki na Powązkach

Potrafili pięknie umierać i pięknie żyć...